

Сиражуддин Осмон ал-Оши жана «Амали» касидасынын матуридий дүйнө таанымындагы орду

Калбердиев Абдилазиз*

Аннотация

Сиражуддин Осмон ал-Оши аты көрсөтүп тургандай, Кыргызстандын Ош аймагында туулган. Бирок учурда Оши жана чыгармасы «Амали» жөнүндө илимий чөйрөдө да, динчил катары эсептелген жарандардын арасында да жетиштүү маалымат жок. Албетте мунун объективдүү жана субъективдүү себептери бар. Чындыгында тарыхта жана учурда көптөгөн өлкөлөрдө, өзгөчө анын «Амали» касидасы абдан таанымал болгон: Орто Азия, Түркия, Египет, Индия, Пакистан, Россия, жада калса Германия, Франция, Улуу Британияга окшогон өлкөлөрдүн китепканаларында да «Амали» касидасынын кол жазма же басмадан чыккан нускаларынын болгондугу жана көптөгөн шархтардын жазылгандыгы айтылган ойду тастыктап турат. Сиражуддин Осмон ал-Оши Караханиддердин доорунда Ош шаарында жашап, хадис, фикх тармактарында көптөгөн эмгектерди калтырып кеткен. Анын калам тармагындагы жазган жападан жалгыз эмгеги – «Амали» касидасы. Аты аталган чыгармада Матуриди теологиялык системасынын негизи ыр түрүндө чагылдырган. Ошондуктан ал кылымдар бою бир топ өлкөнүн медреселеринде окуу куралы катары колдонулган жана башка тилдерге которулуп бастырылган. ал-Оши Матуриди калам системасын жактоочулардан бири катары, ачык жана кеңири болбосо да, чыгармасын Имам Абу Мансур ал-Матуридинин системасын жактаган башка аалымдардай метод менен баштап, туура деп эсептелбеген көз караштарды сынга алган. Өзгөчө эмгеги жөнөкөй тил жана ыр түрүндө жазылгандыктан, матуриделик ишеним системасы Орто Азия элдеринин дүйнө таанымына терең сиңип, алардын эң негизги маданий баалуулугу катары эсептелип келген. Ошондуктан биз бул макалабыз менен Сиражуддин Осмон ал-Оши жана «Амали» касидасынын Орто Азия мусулмандарынын салттуу диний түшүнүктөрүнүн теологиялык негизин түзгөн матуриделиктин дүйнө таанымындагы ордун талдоого аракет кылабыз.

Ачык сөздөр: ал-Оши, Амали, матуридий дүйнө тааны.

Siracüddin Osman el-Üşî ve Emâlî Kasidesinin Mâtürîdî Teoloji Sistemindeki Yeri
Öz

Siracüddin Osman el-Üşî günümüz Kırgızistan'ın Oş şehrinde doğmuştur. Ancak o ve eseri *Emâlî*'nin varlığı Kırgız toplumunun gerek akademik çevresinde, gerekse dindar kesiminde fazla bilinmemektedir. Elbette bunun objektif ve sübjektif nedenleri bulunmaktadır. Aslında geçmişte veya günümüzde birçok ülkede özellikle onun *Emâlî Kasidesi* çok meşhur olmuştur. Mesela: Orta Asya, Türkiye, Mısır, Hindistan, Pakistan, Rusya, hatta Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin kütüphanelerinde *Emâlî*'nin el yazma veya matbu halindeki nüshalarının bulunması ve özlü bilgilerinin farklı dillerde şerh ve haşiyelerinin yapılmış olması bunun açık bir delilidir. Siracüddin Osman el-Üşî Karahanlıların devrinde Oş şehrinde yaşamış, hadis, fıkıh alanlarıyla ilgili eserler meydana getirmiştir. Onun kelâmî konuları ele aldığı tek eseri *Emâlî Kasidesi*'dir. Söz konusu kaside manzum bir akâid risalesidir ve Mâtürîdî akaidine dair olup bu ekolün temel görüşlerini özetler mahiyettedir. Bunun yanında o, Ehl-i Sünnet'e karşı muhalif görüşler ileri süren fırkaları da eleştirmiştir. Ondan dolayı asırlar boyu *Emâlî Kasidesi* birçok devletin meдресelerinde ders kitabı olarak okutulmuş ve farklı dillere tercüme edilmiştir. *Emâlî Kasidesi*'nin özellikle manzum bir eser olması, özlü, net bilgileri içermesi ve pratik anlatım ve anlayış ifadelerinin bulunması öğrenme ve ezberleme açısından kolaylık, Orta Asya'da

* Доцент, ОшМУ теология факультети, abdulkg@mail.ru

yaşayan insanların inanç dünyalarına katkı sağlamıştır. Bu çalışmamızın amacı el-Ūşî ve *Emâli Kasidesi*'nin Orta Asya'da Geleneksel İslam Anlayışı'nın itikadî temelini oluşturan Mâtürîdîlik teolojik sisteminin içindeki yeri ve önemini tahlil etmektir.

Anahtar Kelimeler: el-Ūşî, *el-Emâli*, Mâtürîdî Kelâmı.

Sirāj al-Dīn Alī b. Uthmān al-Ūshī and *al-Amālī Qasida's* Mâturīdī Life Status of in the World

Abstract

Sirāj al-Dīn Alī b. Uthmān al-Ūshī was born in Osh. But at the moment, about Ūshī and his work *al-Amālī* do not have enough information in scientific and religious environment. Of course, there are objective and subjective reasons. In fact, especially his work *al-Amālī* was very popular many countries. One of them Central Asia, Turkey, Egypt, India, Pakistan, Russia, and even in countries like Germany, France, Great Britain. Sirāj al-Dīn Alī b. Uthmān al-Ūshī lived in the city of Osh period of Karakhanid, the fields of hadith and jurisprudence. According to the Kalam he has only work *al-Amālī* qasida. This work reflects Mâturīdī theological basis of the system of poetic. That's why many countries madrasa used his work as a tool and translated multiple languages. he is, as one of the support of the system would al-Ūshī Mâturīdī, transparent and extensive work in support of Imam Abu Mansur al-Mâturīdī other scholars, starting with a method that is critical of the views. Written in simple language and poetic, the special merits Mâturīdī belief system is deeply entrenched in the philosophy of the peoples of Central Asia, they are regarded as the most important cultural value. Therefore, we have this article and Sirāj al-Dīn Alī b. Uthmān al-Ūshī and the input of the Blessed traditional religious concepts theological basis of the Muslims of Central Asia, we will try to analyze brand Mâturīdī.

Keywords: al-Ūshī, *al-Amālī*, Mâturīdī Kalām.

Сиражуддин ал-Оши, аты көрсөтүп тургандай, Кыргызстандын Ош аймагында жашаган. Бирок учурда Оший жана чыгармасы «Амали» жөнүндө илимий чөйрөдө да, динчил катары эсептелген жарандар арасында да жетиштүү маалымат жок. Мунун күнөөкөрү деп атеизмге үндөгөн жетимиш жылдык Советтик доорду айтууга болот. Анткени мурунку доордо Кыргызстандагы жана Орто Азиядагы медреселерде аты аталган автор жана анын чыгармасы окутулуп келген.

Ошийдин толук аты: Сиражуддин Абулхасан Али бин Усман бин Мухаммед ат-Тайми ал-Оши ал-Фергани ал-Ханафи ал-Матуриди ал-Факих.¹ Сиражуддин ал-Оши аты менен таанымал болгон бул аалым Караханиддер доорунда Ош шаарында төрөлгөн.² Бирок анын жашоосу жана чыгармачылыгы жөнүндө кеңири маалымат жок. Жалгыз гана 1173-жылы (хижрий жылнаамасы боюнча 569-жыл) Амали касидасын жазып бүтүргөндүгү,³ хадис, фикх илимдерине байланыштуу эмгектерди жазгандыгы жана ошондой эле акындык өнөрү жөнүндө кыскача маалымат бар.⁴

1 Durmuş Özbek. *el-Ūşî ve Kasidetü'l-Emâlî*. //Selçuk üniversitesi ilâhiyat fakültesi dergisi. № 5. – Konya: Selçuk üniversitesi basımevi, 1994. – 263-бет.

2 Şerefeddin M. *Türk kelamcıları*. //Darülfunun ilâhiyat fakültesi mecmuası. № 23. – İstanbul Bühraneddin matbaası, 1932. – 4-бет.

3 Brockelmann Carl. *Ūşî* //İslam ansiklopedisi (İslam alemi: tarih, coğrafya, etnografya ve biyografya lugati). XIII том. – İstanbul: Millî Eğitim basımevi, 1986. – 75-бет.

4 Durmuş. *el-Ūşî ve Kasidetü'l-Emâlî*.//Selçuk üniversitesi ilâhiyat fakültesi dergisi. 265-бет.

Көпчүлүктүн көз карашы боюнча, Сиражуддин ал-Оши 1180-жылы (хижрий жылнаамасы боюнча 575-жыл) чума оорусунун айынан көз жумган.⁵

Сиражуддин ал-Ошинин хадис жана фикх илимдериндеги эмгектери төмөнкүлөр:

- Гурарул-ахбар ва дурарул-ашар фил-хадис,⁶
- Машарикул-анвар шарху нисабул-ахбар,⁷
- ал-Фатава ас-Сиражийя,⁸
- Савакибул-ахбар,⁹
- Явакитул-ахбар¹⁰ ж.б.

Ал эми калам илимине байланыштуу жападан жалгыз эмгеги Амали касидасы.¹¹ Аты аталган чыгармада Матуриди калам системасынын негизи ыр түрүндө чагылдырган. Амалини көлөмүнүн аздыгы жагынан Имам Азамдын «Фикхул-акбарына» окшоштурууга болот. Бирок Амали касидасынын ыр түрүндө берилиши, матуридий дүйнө таанымынын айкын чагылдырылышы аны жаттоого кыйла жеңилдик берген. Ошондуктан ал кылымдар бою медреселерде окуу куралы катары колдонулган жана башка тилдерге которулуп бастырылган.¹²

Ахли сүннөттүн ишеним негиздерин калкка жеткилең түшүндүргөн Сиражуддин ал-Ошинин аты аталган эмгеги азырга чейин ар түрдүү аттар менен аталып келет. Алар:

- ал-Амали,¹³
- Касидатул-Амали,¹⁴
- Бадул-Амали,¹⁵
- Касидатул-лаамия,¹⁶
- Касидатул-якулул-абд,¹⁷

5 ал-Багдади Исмаил Паша. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. – Стамбул, 1951. – 700-бет.

6 ал-Багдади. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том, 700-бет; Катиб Челеби Хажы Халифе. *Кашфуз зунуун ан асаамил кутуби вал фунуун*. 2. Baskı. II том. – Стамбул, 1971. – 1200-бет.

7 ал-Багдади. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. 700-бет.

8 ал-Багдади. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. 700-бет; Катиб Челеби. *Кашфуз зунуун ан асаамил кутуби вал фунуун*. II том. 1224-бет.

9 ал-Багдади. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. 700-бет; Катиб Челеби. *Кашфуз зунуун ан асаамил кутуби вал фунуун*. I том. 526-бет.

10 ал-Багдади. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. 700-бет; Катиб Челеби. *Кашфуз зунуун ан асаамил кутуби вал фунуун*. II том. 2053-бет.

11 ал-Багдади. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. 700-бет.

12 Durmuş. *el-Üşî ve Kasidetü'l-Emalî*. //Selçuk üniversitesi ilâhiyat fakültesi dergisi. 269-276-беттер.

13 Kürkçüoğlu Kemal Edîb. *Lâmiyye-i Kelâmiyye*. //AÜ. ilâhiyat fakültesi dergisi. № 1-2. III том. – Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954. – 1-бет.

14 ал-Багдади. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. 700-бет.

15 Brockelmann Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur, Erster Supplementband*. I том –Leiden-E. J. Brill, 1937. – 764-бет.

16 Kürkçüoğlu. *Lâmiyye-i Kelamiyye*. //AÜ. ilâhiyat Fakültesi Dergisi. 1-бет; Durmuş. *el-Üşî ve Kasidetü'l-Emalî*. //Selçuk üniversitesi ilâhiyat fakültesi dergisi. 268-бет.

- Аль-Касидатул лаамия фит тавхид¹⁸ ж.б.

ал-Оший Матуридий калам системасын жактоочулардан бири болгондуктан, анын көз караштарынын чегинен чыгып кеткен эмес. Чыгармасын Матуридинин системасын жактаган башка аалымдардай метод менен баштап, туура деп эсептелбеген көз караштарды сынга алган.

Ислам тарыхында Ахли сүннөт каламчылары негизинен санавия (дуалисттер) менен манихеисттерге каршы Аллахтын бирдиги, ал эми мутазила, рафизия, жабрийя, мужассима жана мушаббихага каршы калган сыпаттарында полемикага киришкен. Тактап айтканда, алар Аллахтын улуулугуна шек келтирген көз караштарды сындашып, Жараткандын жалгыздыгын жана чексиздигин даңазалашкан.

Сиражуддин ал-Оши улуулардын жолун жолдоп, жогорудагыларды сындаганга аракет кылган жана Караханиддер доорунда азыркы Кыргызстандын аймагында жашаган Жусуп Баласагын, Махмуд Кашгариге окшоп мурунку маданияттардын таасиринде калган да эмес. Мисалы: ал чыгармасында Аллахтын бирдигине, улуулугуна басым жасоо менен анын түбөлүктүү жана абсолюттук чындыктын өзү, кемчилдиксиз сыпаттардын ээси экенин белгилеп өтөт.¹⁹ Бул кадамы менен автор бир эле учурда жогорудагы бидат деп эсептелген группаларга каршы өзүнүн позициясын так белгилеп, дуалисттердин эки улуу затка таянган көз караштарын, мужассима жана мушаббиханын антропоморфикалык пикирлерин четке кагат. Аллахтын сыпаттарынын жоктугун жактаган мутазиланы сындап, сыпаттардын бар жана түбөлүктүүлүгүндө шек жок экенин далилдегиси келет.

Ошол эле учурда ал-Оши түбөлүктүү сыпаттардын Аллахтын затынын өзү да, башкасы да эмес, андан мурун да пайда болбогон, кийин да ага барып кошулган эмес деп белгилеп,²⁰ Жараткандын кандайдыр бир материяга таянбастыгын айтып өтөт.²¹ Анткени анын пикири боюнча, материянын табиятында убакыт жана мейкиндикке көз карандылык бар. Ал эми Аллах таала эч бир нерсеге баш ийип турбайт, жада калса, жогоруда айтылган убакыт жана мейкиндик Аллахтын өзүнө көз каранды.²² Сиражуддин ал-Оши «Аллах таала арштын ээси жана аны каптап тураары» жөнүндөгү ишенимге кеңири баяндама бербейт. Жөн гана аршты кантип каптап турарын Жараткандын өзү гана билет деп белгилейт.²³ Али бин Султан Мухаммед Кари ал-Ошинин Куранда баяндалган «Аллахтын келүүсү,²⁴ аршты каптоосу,²⁵ колу,²⁶ көзү,²⁷

17 Катиб Челеби. *Кашфуз зунуун ан асаамил кутуби вал фунуун*. II том. 1349-бет; Brockelmann. *GAL Supplementband*. I том., 764-бет.

18 Brockelmann. *GAL Supplementband*. I том. 764-бет.

19 el-Ûşî Siraceddin Ali b. Osman. *Emâli tercümesi*. Ter: Topaloğlu Bekir. – İstanbul: İmam Ebu Hanife ve İmam Maturidi Araştırma Vakfı yayınları, 2007. – 5-бет; Али бин Султан Мухаммед Кари. *Давул-мазали*. – Даарул тыбаатил амира, Хижрий. 1014. – 4-бет.

20 el-Ûşî. *Emâli*. 5-бет.

21 el-Ûşî. *Emâli*. 6-бет.

22 el-Ûşî. *Emâli*. 7-бет.

23 el-Ûşî. *Emâli*. 6-бет.

24 *Бакара*. 2/210: «Алар– (жер бетинде бузукулук тараткандар менен шайтанга ээрчигендер кыяматта) Алла менен периштелер булуттардын көлөкөсүндө келишинен (жана аларга

жүзүнө»²⁸ окшогон сөздөрдүн классикалык каламдын (ислам теологиясы) көз карашынын чегинде Аллахтын улуулугу жана чексиздигине ишарат кыларына ишенерин айтат.²⁹ Себеби, Жараткан зат жана сыпаттык жактан жаратылгандардын эч бирине окшош эмес.³⁰

ал-Оши Жараткандын ата-энеси, бала-бакыра жана жубайынын жок экендигин айтып,³¹ тавхидди даңазалайт. Ошентип «Амалидеги» аз жана саз ыр саптарынын негизинде Ахли сүннөт, натыйжада матуридийликтин пикирлерине жандуулук бергенге аракет кылат. Жада калса «Амалинин» автору «Аз. Иса Теңирдин уулу» деп айткан христиандарды катуу сынга алат. Анткени ал Жараткан абсолюттук бирдиктин дал өзү экенине ынанат. Ал эми бул абсолюттук бирдикти ар дайым Аллахтын тирүү (хаят), билүүчү, каалоочу, кудуреттүү, жаратуучу, угуучу, көрүүчү жана сүйлөөчүгө окшогон сыпаттары коштоп жүрөт.

Сиражуддин ал-Ошинин көз карашы боюнча, Жараткан бар жана ал боло турган нерсени болоордон мурун билүүчү, каалоочу жана бардыгына тагдыр берүүчү. Адам баласы аткарган жакшы-жаман, ыйман-ыймансыздык, моюн сунуу жана каршы чыгууга окшогон кыймыл-аракеттерди дагы Аллах таала жаратат, каалайт жана бешенеге жазат. Бирок кеңири ачыкталбаган жазмыштагы жакшы нерселердин Жараткандын ыраазычылыгы менен байланышы бар. Ал эми жаман жорук, жагымсыз кыялдар Аллахтын ыраазычылыгына тийиштүү эмес.³²

Жараткан сүйлөөчү (калам) сыпатынын негизинде пенделерине бир нерсени буюрат, тыюу салат жана вахий берет. Бирок анын сөзү тамга, тыбыштардан куралбайт жана аларга муктаж эмес. Анткени жаратылгандардын эч бири жана эч бир өзгөчөлүгү Аллахка окшобойт. Куран Жараткандын сөзү жана Жараткандын сөзү

адилеттүүлүк менен өкүм кылып, жаза беришинен) башканы күтүшпөйт. Анан иш бүтөт жана бардык иштер Аллахка кайтарылат». *Фажр*. 89/21-22. «Жок! Качан (кыямат башталып) жер катуу титирегенде жана Раббиң менен периштелер сап-сап болуп келгенде...».

25 *Аьрааф*. 7/54. «Силердин Раббиңер – Аллах! Ал асман менен жерди алты күндө жаратты. Кийин Арштан бийик болду. Ал түндү күндүзгө оройт жана ал (караңгылык) аны (күндүздү) кууп жүрөт. Күн , ай жана (башка) жылдыздар анын буйругуна моюн сундурулган. Уккула: жаратуу жана буюруу өзүнө гана таандык. Ааламдардын Раббиси – Аллах улук, бийик!»

26 *Сад*. 38/75. (Аллах) «Оо Иблис! Мен өзүмдүн эки колум менен жараткан нерсеге сажда кылуудан сени эмне тосту? Текеберлендиңби, же жогорку даражалуу болуп калдыңбы?»- деди»; *Фатх*. 48/10. «Сага ант берген адамдар, чындыгында, Аллахка ант беришти. Аллахтын колу – алардын колдорунун үстүндө ...»

27 *Тур*. 52/48. «Эми Раббиңдин өкүмүнө сабыр кыл! Анткени, сен Биздин көз алдыбыздасың...» *Худ*. 11/37. «(Оо Нух) Биздин көз алдыбызда вахий таалимибиз боюнча кеме жаса жана заалым адамдар(ды өлтүрүү) жөнүндө мага кайрылбай эле кой. Эми алар (Топон сууга) чөктүрүлөт.» *Муьминун*. 23/27. «(Оо Нух!) Биздин көз алдыбызда, биздин вахий (үйрөтүүбүз) менен кеме жаса...»

28 *Бакара*. 2/115. «Чыгыш да, Батыш да Аллахка гана таандык. Сен кайда гана караба: ал жакта Аллахтын жүзү. Албетте, Аллах кенен, билүүчү!»

29 ал-Кари. *Давул-мағали*. 9-бет.

30 el-Üşî. *Emâli*. 6-бет.

31 el-Üşî. *Emâli*. 7-бет.

32 el-Üşî. *Emâli*. 6-бет.

жаратылбайт (махлук эмес).³³ Сиражуддин ал-Ошинин мындай пикири өзгөчө мутазилаанын көз караштарына багытталган. Себеби мутазила Курандын жаратылгандыгын жар салат.

Ашарийлерден айырмаланып, Аллахтын *таквин* (жаратуучу) сыпатын³⁴ кабылдаган Матуридий аалымдарынын пикирлери боюнча, таквин (жаратуучулук) менен мукаванды (жаратылгандарды) бири биринен бөлүп кароо керек. Себеби жаратуучулук Жараткандын азалий (башталгычы жок) сыпаттарынан. Ал эми жаратылгандардын болсо белгилүү бир чекити бар. Мына ошондуктан Сиражуддин ал-Оши да жаратуучулук менен жаратылгандарды бөлүп карап,³⁵ Аллах тааланын жаратуучу сыпаты менен жокту бар кылгандыгына чын дилден ишенет.

Аллахтын сыпаттары темасынын уландысы катары каралган ысым жана мусамма³⁶ жөнүндө Сиражуддин ал-Оши матуридий дүйнө таанымын улай экөөнүн бир маанини туюндурганын белгилейт.³⁷ Инсандардын Жараткандын бар жана бир экенине ишенүүлөрүнүн, анын улуулугуна моюн сунуп, ибадат кылууларынын керектиги, Аллах тааланын өзүнө ширк (шерик, орток) кошкондорду эч качан кечирбей тургандыгы Куранда баяндалган. Эгер ысым менен мусамма эки башка нерсе болгондо, анда кайсынысына ишенип ибадат кылуу керек деген суроо туулмак.³⁸ Ошондуктан ысым жана мусамма бир маанини туюндурат жана биз Жараткандын сыпаттарына эмес, Аллах тааланын өзүнө ишенип ибадат кылабыз деп ачыктайт.

«Амалинин» автору акыретте Аллахты көрүүгө болорун, бирок мунун кандайча иш жүзүнө ашарын Жараткандан башка эч кимдин билбестигин белгилеп, матуриделиктин көз караштарын чагылдырып өтөт. Анын пикири боюнча, Аллахтын жамалын көрүү ниматтардын эң чоңу, эң көркөмдүүсү. Ошондуктан аны көргөндөрдүн баары бейиште экендиктерин унутуп, эс учун жоготушат. Ал эми мутазила баштаган тозок эли Жараткандын жамалын көрө алышпайт.³⁹ Кыскача айтканда, Сиражуддин аль-Ошийдин көз карашында Аллах бейиште көрүлөт жана бул аят-хадистер менен тастыкталган.

Ошентип Сиражуддин ал-Ошинин поэзиялык жанрда жазган чыгармасында Аллахтын бар жана бирдиги, адамдын жаратылышынан акыретке чейинки жашоо этаптары жөнүндө кыскача сөз козголуп, матуридий дүйнө таанымынын өзөгү чагылдырылган. Бирок муну менен биз анын толук кандуу каламчы (ислам теологу) экенин айтуудан алыспыз. Анткени ал ишеним негиздери жөнүндө сөз козгогону менен диний-философиялык анализге жакындаган эмес жана чыгармасындагы негизги ой мурунку аалымдардын айткандарын эскерүү менен гана чектелген.

33 el-Ûşî. *Emâli*. 6-бет.

34 Ашарилер Аллахтын жаратуучу (таквин) сыпатын кудурет сыпатынын ичинде карашат.

35 el-Ûşî. *Emâli*. 12-бет.

36 Мусамма – ысым ыйгарылган зат же нерсе.

37 el-Ûşî. *Emâli*. 6-бет.

38 Pezdevî İmam Ebu Yusr Muhammed. *Ehl-i Sünnet akaidi*. Ter: Gölcük Şerafeddin. 2. Baskı. – İstanbul: Kayıhan yayınevi, 1988. – 126-бет.

39 el-Ûşî. *Emâli*. 7–8-беттер.

Ошондуктан аны ислам теологу катары эмес, акыйдачы катары эскерүүгө толук негиз бар.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

- Brockelmann Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur, Erster Supplementband*. I том –Leiden-E. J. Brill, 1937.
- Brockelmann Carl. *Üşî*. //İslam ansiklopedisi (islam alemleri: tarih, coğrafya, etnografya ve biyografya lugati). XIII том. – İstanbul: Millî Eğitim basımevi, 1986.
- Durmuş Özbek. *el-Üşî ve Kasidetü'l-Emâlî*. //Selçuk üniversitesi ilâhiyat fakültesi dergisi. № 5. – Konya: Selçuk üniversitesi basımevi, 1994.
- el-Üşî Siraceddin Ali b. Osman. *Emâlî tercümesi*. Ter: Topaloğlu Bekir. – İstanbul: İmam Ebu Hanife ve İmam Maturidi Araştırma Vakfı yayınları, 2007.
- Kürkçüoğlu Kemal Edîb. *Lâmîyye-i Kelâmîyye*. //AÜ. ilâhiyat fakültesi dergisi. № 1–2. III том. – Ankara: Türk Tarih Kurumu basımevi, 1954.
- Pezdevî İmam Ebu Yusr Muhammed. *Ehl-i Sünnet akaidi*. Ter: Gölcük Şerafeddin. 2. Baskı. –İstanbul: Kayıhan yayınevi, 1988.
- Şerafeddin M. *Türk Kelamcıları*. //Darülfunun ilâhiyat fakültesi mecmuası. № 23. – İstanbul Bürhaneddin matbaası, 1932.
- ал-Багдади Исмаил Паша. *Хадиййатул арифийн асмаил муаллифийн ва асарил мусаннифийн*. I том. – Стамбул, 1951.
- Али бин Султан Мухаммед Кари. *Давул-мағали*. – Даарул тыбаатил амира, Хижрий. 1014.
- Катиб Челеби Хажы Халифе. *Кашфуз зунуун ан асаамил кутуби вал фунуун*. 2. Baskı. II том. – Стамбул, 1971.